

УДК 316.32:339.9

DOI: 10.31891/2307-5740-2020-282-3-30

ТАРАНИЧ А. В.

Донецький національний університет імені Василя Стуса, м. Вінниця

ВПЛИВ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ СУЧАСНОСТІ НА ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Проведено огляд основних наукових напрямів і теорій, що визначають розвиток світового господарства. Наведено основні вади розвитку світового господарства. Доведено руйнівний вплив глобальних кліматичних змін, структурно-логічна схема проявів яких докладно розглянута у роботі. Визначено, що вони призведуть до зниження якості життя всього населення планети. В якості економічних викликів визначено накопичення наслідків капіталістичного нагромадження. Обґрунтовано, що капіталістична економіка в теперішній час не створює умов для збалансованого розвитку світового господарства. На прикладі розвинених країн рекомендовано впроваджувати такі моделі, що будуть відображати концепцію збалансованого розвитку світового господарства, демонструвати відмову від показного консюмеризму, перехід до відновлювальних видів енергії, відновлення джерел питної води, родючості ґрунтів, біологічного розмаїття.

Ключові слова: глобальні виклики сучасності, кліматичні зміни, збалансований розвиток, світове господарство, економічні виклики, капіталістичне нагромадження, постіндустріальне суспільство.

TARANYCH A.

Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia

INFLUENCE OF THE GLOBAL CHALLENGES OF MODERNITY ON THE FEATURES AND PROSPECTS OF THE WORLD ECONOMY DEVELOPMENT

The aim of the work is to consider the main shortcomings of the world economy considering natural, economic and socio-political challenges, to identify the most significant problems and features associated with its transformation in the post-industrial dimension of its development in the context of solving global problems of mankind. There were the review of the main scientific areas and theories that determine the development of the world economy. The main shortcomings of the development of the world economy are given, which allow us to assert that most of humanity is currently balancing on the threshold of destruction or self-destruction, depending on the degree of manifestation of exogenous or endogenous factors. The destructive effect of global climate changes is proved, the structural-logical scheme of manifestations of which was provided in the work. It is determined that they will lead to a decrease of standards of living for whole population of the planet. As the economic challenges, the influence of such consequences of capitalist accumulation as the slowdown in the socio-economic development of the vast majority of developing countries due to the concentration of capital in the developed countries of the world, while reducing the size of the middle class around the world, which will also decrease the quality of life of the world's population, were defined. It is substantiated that the capitalist economy does not currently create conditions for the sustainable development of the world economy, since it depends on the stability of the public sector and the vector focus of the efforts of the corporate sector of individual countries of the world. Its current challenge is to find world-class public-private partnership balances in order to protect small countries from insecure corporate governance of the development of national economies. Another challenge was identified the need to return the part of the speculative capital to the real sector of national economies, to the sphere of basic research and environmental restoration of the natural environment. Based on the example of developed countries, it is recommended to introduce such models that will reflect the concept of balanced development of the world economy, demonstrate a rejection of ostentatious consumerism, facilitate the transition to renewable forms of energy, restore sources of drinking water, soil fertility, and biological diversity.

Key words: global challenges of the present, climate change, balanced development, world economy, economic challenges, capitalist accumulation, post-industrial society.

Постановка проблеми. В теперішній час людство має певний перелік актуальних викликів, які стримують його розвиток в екологічній, економічній та соціальній площинах, ставлячи під загрозу стабільність розвитку як в окремих країнах, так і по світу в цілому. Деякі дослідники вбачають в цьому перекося в розвитку світового господарства, пов'язані з концентрацією капіталу в розвинених країнах світу, «викачуванням ресурсів» із бідних країн, та в невдалих спробах перебудови системи ринкових відносин у країнах з транзитивною економікою, і країнах, що розвиваються, наприклад, руйнівні неоліберальні економічні реформи в Індонезії («Берклійська мафія» Сухарто) і Чилі («Чиказькі хлопці» Піночета). В самих розвинених країнах світу відбувається перерозподіл суспільних благ і доходів у бік найбагатших верств населення, внаслідок чого соціологом із США Е. О. Райтом підкреслюється системність таких проявів бідності у країні, як дитяча, «ганебна» та «поважна бідність» [1]. Також соціальним наслідком розвитку і впровадження високих технологій у виробництво в розвинених країнах світу, зокрема, у США, стає ризик вибуху масових соціальних протестів через скорочення робочих місць внаслідок високої роботизації підприємств з масовим виробництвом продукції [2, 3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У теперішній час погляди вчених щодо теорій розвитку міжнародних відносин спираються на підходи неореалізму та неолібералізму, які опонують одна до одної та домінують у теорії та практиці. У складі теорій неолібералізму як пристосованого до реалій глобалізованого світу варіанту неокласичної економічної теорії, та такого, що було використано для протидії кейнсіанству, можна визначити монетаризм М. Фрідмена, неокласичні теорії раціональних очікувань Р. Лукаса, Г. Беккера й економіки пропозиції А. Лафера, Р. Манделла. Неореалізм як напрямок

структурного реалізму пов'язують з публікаціями К. Волтца та його послідовниками: С. Краснером, Б. Позеном, С. Волтом, М. Мандельбаумом, Г. Айкенберрі, Д. Лейком, Р. Беттсом, Г. Снайдером, Дж. Міршаймером [4]. Також особливості розвитку світового господарства в теперішній час висвітлюються у таких поглядах, як теорії постіндустріального суспільства, К. Кларка, Ж. Фурастьє, Д. Белла, Д. Гелбрейта, П. Друкера, М. Кастельса, А. Турена, Ф. Фукуями; соціокультурні теорії єдиної цивілізації і зіткнення цивілізацій; теорії соціального капіталу та якості життя Г. Беккера, Р. Фогеля, Т. Шульца, М. Блауга, Л. Туроу; теорії міжнародної взаємодії (поділу праці) і торгівлі; теорії конкуренції (від товарного до міжнародного рівня); життєвого циклу товару Р. Познера і Г. Вернона; теорії подібності країн (пересічного попиту) С. Лідера; теорії конкурентних переваг М. Портера; теорії глобалізації світового господарства: гіперглобалізма К. Омае, С. Стрейнджа, Ф. Фукуями; антиглобального скепсису С. Хантінгтона, П. Хірста, Г. Томпсона, С. Краснера, І. Уоллестайна, Л. Вайса, Дж. Стігліца; теорії трансформації Е. Гідденса, Дж. Розенау, М. Кастельса, Р. Робертсона [3].

Постановка завдання. Сучасні теорії та тенденції розвитку світового господарства погіршують стан окремих країн та регіонів, у поєднанні з руйнівними наслідками глобальних кліматичних зсувів, екологічного забруднення на рівні катастроф, світовими пандеміями захворювань, зокрема, COVID-19. У світовій економіці поширюється розрив між розвиненими країнами, які перейшли в стадію постіндустріального розвитку, та країнами з економікою, що розвиваються і перехідною економікою, які мають різні ступені індустріалізації. Також для всіх категорій країн світу поширюється тенденція до зменшення кількісного та якісного складу середнього класу як гаранта соціальної стабільності й економічного розвитку національних економік.

Мета роботи – розглянути основні вади розвитку світового господарства з урахуванням природних, економічних і соціально-політичних викликів, виділити найбільш значущі проблеми й особливості, пов'язані з його трансформацією у постіндустріальному вимірі його розвитку в контексті вирішення глобальних проблем людства.

Основні результати дослідження. Майже вперше ідею про згубність людського розвитку було сформовано дослідниками Массачусетського технологічного інституту в 1969–71 рр. у межах виконання замовлення міжнародної неурядової організації «Римський клуб». Розроблена модель свідчила про колапс суспільного розвитку у 2020 р., проте у наступні роки доповнювалась новими складовими, що відтермінували глобальну цивілізаційну кризу на більш пізній час. З них позитивними рисами є впровадження інновацій; підвищення продуктивності праці у країнах з транзитивною економікою та таких, що розвиваються; міжнародні заходи під егідою ООН щодо захисту довкілля (руйнування озонового шару планети, Великого бар'єрного рифу, вирубування тропічних лісів, зменшення промислових викидів парникових газів, знищення біологічного різновиду організмів). Так, за період з 1960 до 2018 р. загальна чисельність людства зросла у 2,52 разів, із майже лінійним трендом, переважно за рахунок зростання чисельності населення країн «Великої двадцятки» у 2,16 разів. На прикладі США та країн ЄС можна стверджувати, що розвинуті країни мають наднизькі темпи приросту населення (1,81 і 1,26 разів відповідно). Протягом аналізованого періоду середня частка країн G20 становила 69 % із тенденцією до зниження із 73,5 до 63 %. Отже, зростання населення відбувається в доіндустріальних й індустріальних країнах, серед яких найвищі темпи контрольованого процесу народжуваності належать КНР (загальне зростання у 2,15 разів при зниженні світової частки на –3,1 %). Індія є країною з найвищими неконтрольованими темпами народжуваності у 3,01 разів, зі зростанням у світовій частці на 2,9 %.

В теперішній час згубність людського розвитку пов'язують із залежністю від вичерпних ресурсів енергоносіїв, промисловими викидами парникових газів, глобальним потеплінням і глобальною екологічною катастрофою, яка відбудеться внаслідок цих подій.

На рис. 1 наведено динаміку скорочення площі сільськогосподарських угідь країн-членів Організації економічного співробітництва та розвитку за період з 1990 до 2010 р. За аналізований період воно становило 8,26 % разом, при середньорічному скороченні на –0,42 %, та торкнулось усіх цих країн.

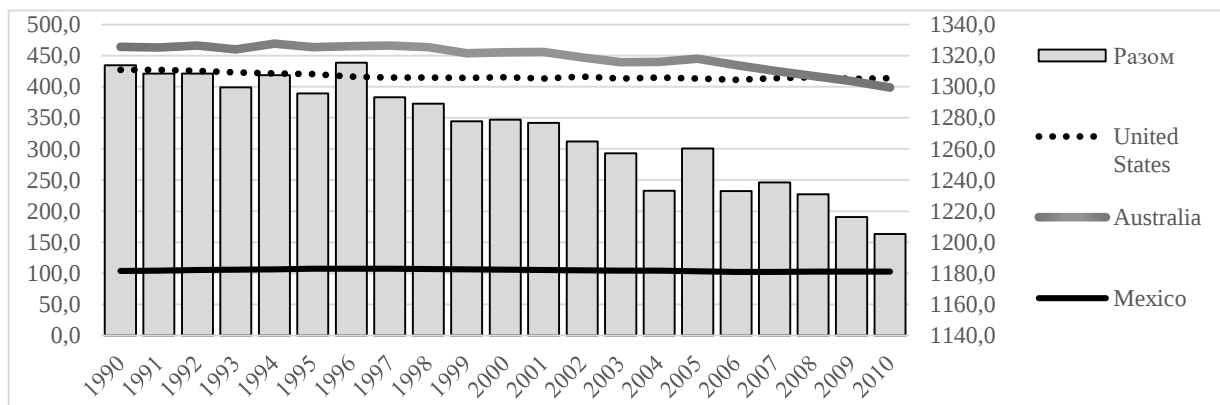
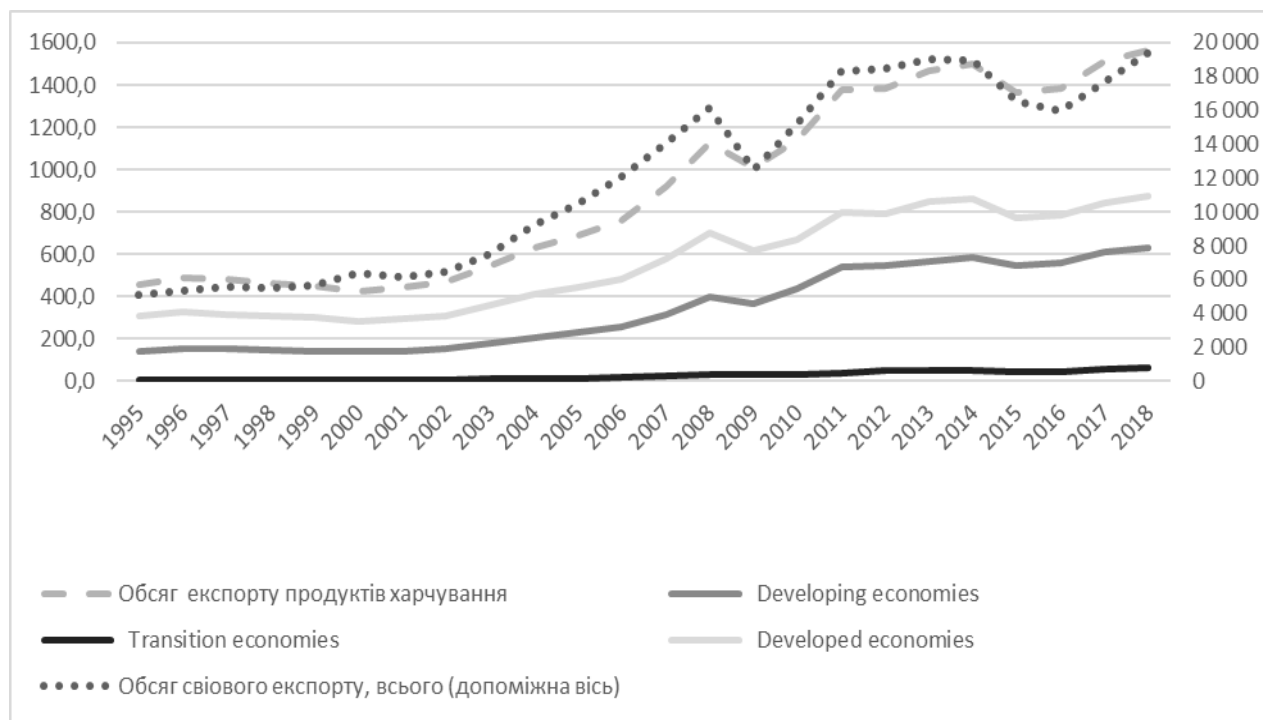

Рис. 1. Динаміка скорочення площі сільськогосподарських угідь країн-членів ОЕСР за період з 1990 до 2010 р. <https://stats.oecd.org/>

Тепер розглянемо динаміку світової торгівлі продуктами харчування на прикладі різних груп країн (рис. 2). З одного боку, динаміка продажів відповідає загальній динаміці світової торгівлі, з іншого – питома вага продуктів харчування протягом аналізованого періоду знизилась.

Рис. 2. Динаміка світового експорту продуктів харчування за період з 1995 до 2018 р. (SITC 0 + 1 + 22 + 4) у порівнянні з загальним світовим експортом, млрд дол. США (<https://unctadstat.unctad.org/>)

Розглянемо сукупний вплив вказаних проявів глобальних викликів сучасності у вигляді структурно-логічної схеми на прикладі причинно-наслідкових зв'язків до кліматичних змін (див. рис. 3). Вона дозволяє стверджувати, що глобальні диспропорції соціально-економічного розвитку світового господарства породжують проблемні ситуації більш високої складності. Так, стале зростання чисельності населення в середньому на 1,6 % щороку визначає споживання природних ресурсів планети, що перевищує темпи їх природного відновлення. У поєднанні з промисловими викидами парникових газів, відбуваються зрушення температурних коливань, що знижують продуктивність праці у сільському господарстві та створюють умови до поширення нових викликів розвитку світового господарства. До них можна віднести зростання кількості людей, що голодують та мають захворювання; загальне зниження якості життя населення.

Розглянемо інші прояви глобальних викликів сучасності.

Філософська доктрина нового глобального розвитку базується на несумісності системи капіталістичних відносин, що склалась і має на меті отримання прибутку як подальшого фактору економічного зростання, із викликами довгострокового розвитку світового господарства у ноосферному вимірі, коли майже третина людства знаходиться на межі бідності / виживання.

Капіталістичне нагромадження пов'язане із соціальними диспропорціями, коли 10 найбагатших людей планети володіють такими статками, як найбільша половина людства [5]. Але ж подальше нагромадження призводить до зростання соціальної напруженості у суспільстві та накопичення диспропорційних протиріч. Так, не відбувається формування постіндустріального суспільства в індустріально розвинених країнах через брак середнього класу, доіндустріальні країни залишаються в тому самому статусі, але ж з надмірним вичерпанням природних ресурсів.

В теперішній час розвиток ЄС блокується численними внутрішніми та зовнішніми кризами, пов'язаним як із соціально-економічними подіями (Греція, Франція, Іспанія), так і політичними (Каталонія, Велика Британія (Brexit), РФ, Україна). Економічний розвиток інших країн світу спрямовано на подолання наслідків фінансово-економічних криз останніх років, тому питанням збалансованого розвитку світового господарства приділяється недостатньо уваги урядовими структурами та міжнародними організаціями.

В світовій економіці також змістились пріоритети щодо спрямування підприємницьких зусиль із сфери матеріального виробництва до фінансового сектору та торговельних спекуляцій (так само). Така інноваційна політика поглиблює розвиток економічної диференціації, зупиняючи розвиток доіндустріальних країн, й уповільнюючи розвиток країн з перехідною економікою, коли розвинуті країни демонструють впевнене економічне зростання, зберігають досягнуті позиції у світовому рейтингу глобальної

конкурентоспроможності, переважно за рахунок розвитку сфери послуг.

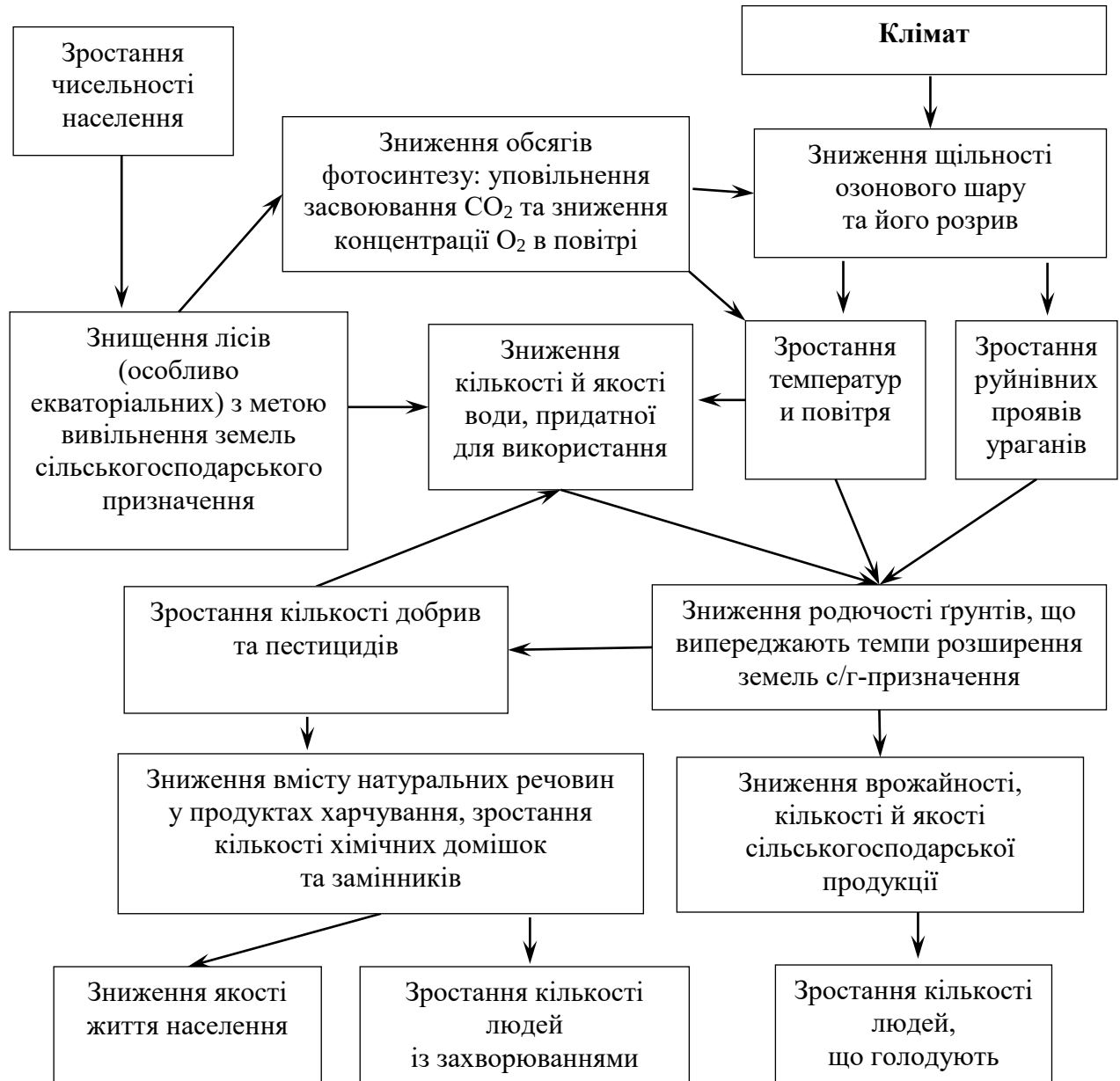

Рис. 3. Структурно-логічна схема проявів глобальних викликів сучасності через кліматичні зміни на планеті

Якщо після другої світової війни феномен економічного зростання Японії та нових індустріальних країн був пов'язаний із промисловими інвестиціями та перенесенням виробництва з розвинених країн світу, що створювало умови для розвитку НІК другої хвилі та BRICS, то в теперішній час, за умов перенесення інвестицій у фінансовий сектор, країни, що розвиваються, втрачають шанс на інвестиційний приплив й подальший індустріальний розвиток. Вони залишаються залежними від експорту сировинних ресурсів й імпорту технологічних товарів, що руйнує промисловість й уповільнює їх соціально-економічний розвиток.

В теперішній час зусиль ООН, міжнародних організацій й окремих осіб недостатньо для впровадження стратегії збалансованого розвитку світового господарства. Певних зрушень можливо отримати за рахунок державних програм економічно розвинутих країн (США, КНР, ЄС), але без залучення приватних капіталів і зусиль багатонаціональних корпорацій подолання сучасних викликів розвитку планетарного масштабу є неможливими. Проте подібна політика економічного співробітництва переводить питання державно-приватного партнерства до світового рівня, порушуючи питання щодо балансу між категоріями «державна як корпорація» та «корпоративне управління державним, світовим розвитком». Якщо країни з профіцитним бюджетом можуть собі дозволити фінансувати проекти державного чи навіть планетарного масштабу, то малі країни можуть опинитись під загрозою корпоративного впливу вже найближчим часом, якщо це вже не відбувається.

Отже, капіталістична економіка не завжди створює умови до збалансованого розвитку світового господарства, тому що залежить від стійкості державного сектору та векторної спрямованості зусиль

корпоративного сектору окремих країн світу.

Вільний ринок повинен спрямовувати інвестиції у привабливі економічні зони, якими є ті види економічної діяльності, що мають низький рівень конкуренції. Проте виведення капіталу з промислового сектору у сферу послуг (переважно банківський сектор) з одного боку, а з іншого – накопичення капіталу замість його повторного інвестування ставить для великої групи країн інвестиційні бар'єри до відтворювального розвитку. Так, у 2010 році щоденні сумарні обсяги операцій з іноземною валютою склали 4 трлн дол. США, з них операції з оплатою товарів і послуг склали лише 2 %. Відповідно, що 98 % всіх угод мали спекулятивний характер, що суттєвим чином впливає на дисбаланс регіонального розвитку певних країн світу, створює умови до загострення криз державного боргу, фінансових криз й інших порушень у функціонуванні світової фінансової системи. Також в зазначений час сумарна вартість фінансових продуктів світу становила 640 трлн дол. США, що в 14 разів більше за сумарний світовий ВВП та в 60 разів більше за світовий товарний експорт (так само).

Зазначений дисбаланс між товарно-грошовими відносинами та фінансовими спекуляціями на світовому ринку закладався досить тривалий час разом із створенням офшорних сховищ для приховування прибутків і «відмивання» капіталів; накопиченням кредитних боргових пірамід, які були забезпечені банківськими активами менше, ніж на 5 %. Тому світова фінансова криза 2007–2008 рр. мала продовження в 2011–2013 рр., і зберігається можливість до рецидиву у найближчі роки.

Подібна ситуація призводить до цілої низки негативних подій, тому що певні регіони світу в теперішній час не є привабливими для інвестицій. Тут послаблюється контроль з боку міжнародних організацій, місцевого уряду, зростає корупція та злочинність, утворюються джерела епідемій інфекційних хвороб, ВІЛ–СНІД, мародерства, військових конфліктів. В результаті масовий потік біженців ускладнює демографічну ситуацію в сусідніх країнах, поглиблює прояви соціально-економічних криз. Саме функціонування капіталістичної економіки в теперішній час характеризується потужною критикою щодо її сутності й адекватному відображенню сучасної економічної ситуації. Так, група дослідників [6] наводить трактування сучасних соціологів І. Валерстайна, Р. Коллінза, М. Манна, Г. Дерлуг'яна і К. Калхуна щодо сутності капіталізму як «конкретно-історичного поєднання ринкових та державних структур, за якого головною метою та умовою володарювання стає отримання приватного економічного прибутку практично будь-якою ціною» [7]. Також автори з посиланням на Е. Тусена, Е. Бріньолфссона, Е. Макафі [8] зазначають, що сучасний капіталізм має низку суттєвих протиріч, одним з яких є зниження рівня оплати праці у структурі ВВП при зростанні продуктивності праці, а також зниження купівельної спроможності найманих працівників. Так, автори наводять статистичні дані, за якими за період з 1950 до 2012 р. середній рівень заробітної плати у ВВП США скоротився з 52 до 44 %, на фоні зростання прибутку корпорацій у середньому з 6 до 10 %.

Глобальний перерозподіл прибутку з найбідніших до розвинених країн світу, а також аналогічне зниження доходів і купівельної спроможності середнього та низького класу в розвинених країнах призвів до такої концентрації та контролю капіталу з боку приватних інвесторів, що вони визначають уповільнення суспільного розвитку як власних країн, так і світового господарства в цілому. Так, С. Величенко [9] бачить у якості підґрунтя сучасного капіталізму формування капіталістичної економіки кейнсіанського типу, що передбачала після Другої світової війни посилення урядового регулювання корпоративного сектору, збереження достойного рівня зарплат задля формування середнього класу, відбудову громадської інфраструктури, фінансування діяльності соціальних служб, оподаткування доходів банків і великих корпорацій. Далі С. Величенко зазначає, що в 1980-х роках у США та Великій Британії відбулось таке реформування кейнсіанського капіталізму, що він був повністю зруйнований і набув форми неоліберального капіталізму, що передбачав відмову від урядового регулювання корпоративного сектору, сприяв приховуванню доходів промислового та банківського сектору в офшорах, скорочення чи відмову від інфраструктурних і соціальних проектів. Відповідно, до теперішнього часу неолібералізм увійшов до економік більшості розвинених країн світу під егідою МВФ.

Впровадження нових методів впливу на міжнародну спільноту висувається як провідний виклик сучасної економічної дипломатії. Так, боротьба з голодом і бідністю є головним завданням численних благодійних фондів і міжнародних організацій. Також цей аспект розвитку світового господарства загострюється у зв'язку з погіршенням екологічного стану планети і загрозою глобальних кліматичних змін.

В цілому, відбувається погіршення соціально-економічного стану населення країн, що розвиваються, через лібералізацію капіталістичних відносин, шляхом такого лобіювання інтересів корпоративного сектору індустріальних країн, що покращує їх податкове та майнове становище та водночас знижує соціальну захищеність населення. Країни отримують такі вади розвитку через скорочення прямих податків на бізнес і перенесення непрямих податків на кінцевих споживачів (наприклад, податок на додану вартість). До того ж наявність податкових сховищ, трансфертного ціноутворення та прямого виведення капіталу в країни зі сприятливим оподаткуванням позитивно впливає на розвиток корпоративного сектору та пригнічує соціальний розвиток країн індустріального спрямування, які використовують прямі заходи державного регулювання промисловості. Також до вад лібералізації капіталу слід додати відсутність соціальних інвестицій і помірний розвиток інфраструктури приватними інвесторами, на відміну від соціального будівництва за часів СРСР. Для вирішення цих питань у теперішній час широко

використовують державно-приватне партнерство.

Сучасний стан світового господарства характеризується в доповідях Римського клубу як такий, що досягнув «меж зростання», став «повним світом». Відповідно, характеристика розвитку світової економіки лише за показником ВВП не витримує критики щодо обмеженого, гармонійного, холістичного зростання. Показник ВВП відображає динаміку накопичення та витрат ресурсів, які з одного боку є обмеженими, а з другого – негативно впливають на стан довкілля та сприяють глобальним кліматичним змінам, екологічним катастрофам. Деякими науковцями вже запропоновано використовувати в якості глобальних статистичних показників «Індекс сталого економічного добробуту» (ISEW, 1989 р.), «Індикатор дійсного прогресу» (Genuine Progress Indicator, 1995 р.), «Індекс людського розвитку» (включає субіндекси очікуваної тривалості життя, освіти та доходу), «Індекс щастя», «Коефіцієнт Джині», «Індекс соціального прогресу». Так, розрахунок індикатору «дійсного прогресу» для більшості розвинених країн світу та порівняння його питомого значення з питомим показником ВВП за період з кінця другої світової війни до теперішнього часу дозволив дослідникам зробити висновок, що з 1978 року не відбувається зростання якості життя зазначеної категорії країн, проте для країн з транзитивною економікою та таких, що розвиваються, зберігається тенденція до зростання обох порівнюваних показників. Відповідно до цього, можна зробити висновок, що використання ВВП для характеристики розвитку постіндустріальних країн не відбиває якісних змін, що відбуваються, особливо в контексті сучасних викликів щодо вичерпання природних ресурсів, кліматичних зсувів, екологічних забруднень.

На прикладі розвинених країн необхідно впроваджувати такі моделі, що будуть відображати концепцію збалансованого розвитку світового господарства, демонструвати відмову від показного конс'юмеризму, перехід до відновлювальних видів енергії, відновлення джерел питної води, родючості ґрунтів, біологічного розмаїття. Також треба змінювати соціальні цінності, що формують як державну політику, бізнес-стратегії та культурні судження сучасного суспільства, так і всю систему освіти щодо формування нових основ моралі, родинного та релігійного виховання, способу життя, в основі яких лежить поняття, що необмежене зростання не призводить до підвищення якості життя, а може викликати навіть його зниження. Збалансований розвиток постіндустріального суспільства повинен передбачати скорочення фінансових спекуляцій світового масштабу, закриття офшорів як джерел нелегальних капіталів і засобів зменшення податкових відрахувань.

Окремим напрямком трансформації соціальних цінностей в епоху глобальної економіки є визначення балансу між місцевими соціально-економічними системами та глобальним управлінням. Розрив у рівнях управління, повноваженнях і фінансуванні нівелює вплив окремих територіальних утворень на глобальний розвиток поза межами їх континентального сусідства. Це буде визначати необхідність делегування повноважень від національних урядів до певних міжнародних структур управління рівня ООН, що матимуть повноваження «планетарного врядування»: планування, оподаткування, фінансування, координація та контроль заходів із реалізації проектів континентального та трансконтинентального значення у промислово-технологічних й еколого-охоронних сферах.

Прикладом успішної реалізації проекту такого масштабу можна вважати відновлення екологічного балансу лесових плато, що розташовані у верхній і середній течії річки Хуанхе (Китайська народна республіка) на площині 640 000 км², де проживає 2,5 млн осіб з чотирьох найбідніших провінцій країни. У результаті проведених агроекологічних заходів місцеві виробники майже вдвічі підвищили врожайність, зайнятість зросла до 87 %, питомі доходи збільшились з 90 до 2 000 тис. дол. США. Загальна вартість екопроекту склала 252 млн дол. США, що в питомому перерахунку складає близько 101 дол. США на особу, чи 394 дол. США/км².

Іншим напрямком трансформації соціальних відносин є використання мережі Інтернет як засобу «глобальної демократії» та вірусного впливу на користувачів. Електронне врядування через мережу Інтернет є позитивним боком цієї технології, що зменшує ступінь корупції в країні та в разі пришвидшує отримання державних послуг. Негативною стороною є збір персональних даних для рекламного маніпулювання купівельною поведінкою споживачів, завдання матеріальної шкоди користувачам через спустошення особистих карткових рахунків, а також вибухове поширення панічної чи маніпулятивної інформації, особливо під час проведення виборів, референдумів тощо.

Подальший розвиток постіндустріальних суспільств призводить до скорочення робочих місць з числа представників бюджетного та середнього класів, а також до знищення середнього класу, що вимагає від нього більшої соціальної активності, підприємництва, самозайнятості. Ця тенденція визначає зростання вимог до перепідготовки кадрів, до впровадження філософії навчання впродовж життя. Зростає питома вага циклічного та фрикційного безробіття, до зростання цінності вищої освіти, до зменшення кількості робочих місць робітничих професій і низької кваліфікації робітників.

З іншого боку, тенденція до роботизації є загрозою як для промислових виробництв, так і для сфери послуг, особливо для туристичних агенцій, банківських мереж, страхових компаній, що, в першу чергу, переходять до онлайн-обслуговування споживачів у комбінації з додатками для ПК/смартфонів.

Дослідники з ФРН, що представляють German Bertelsmann Foundation, наводять дані, що в теперішній час до 33 % з загальної кількості країн керуються авторитарними, релігійними догмами щодо

формування власного політичного курсу, у зв'язку з чим знижується стабілізуюча, миротворча й об'єднуюча ролі світових релігій, що створює виклики до керування принципами релігійного фундаменталізму та використання ядерної зброї у вирішенні політичних чи прикордонних конфліктів.

Висновки. Наведені основні вади розвитку світового господарства дозволяють стверджувати, що переважна частина людства в теперішній час балансує на порозі знищення чи самознищення, залежно від ступеня проявів екзогенних чи ендогенних факторів. Одним з них є вплив глобальних кліматичних змін, структурно-логічну схему проявів яких докладно розглянуто у роботі. Визначено, що вони призведуть до зниження якості життя всього населення планети.

Другим важливим викликом є накопичення таких наслідків капіталістичного нагромадження, як уповільнення темпів соціально-економічного розвитку переважної більшості країн, що розвиваються, через концентрацію капіталу у розвинених країнах світу, з одночасним зниженням чисельності середнього класу по всьому світі, що також призведе до зниження якості життя всього населення планети.

Отже, капіталістична економіка в теперішній час не створює умов для збалансованого розвитку світового господарства, тому що залежить від стійкості державного сектору та векторної спрямованості зусиль корпоративного сектору окремих країн світу. Її сучасним викликом є пошук балансів державно-приватного партнерства світового рівня, щоб захистити малі країни від окремого корпоративного управління розвитком національних економік. Іншим викликом є необхідність повернути частину спекулятивних капіталів до реального сектору національних економік, у сферу фундаментальних досліджень й екологічного відновлення природного середовища.

На прикладі розвинених країн необхідно впроваджувати такі моделі, що будуть відображати концепцію збалансованого розвитку світового господарства, демонструвати відмову від показного конс'юмеризму, перехід до відновлювальних видів енергії, відновлення джерел питної води, родючості ґрунтів, біологічного розмаїття.

Література

1. Криміналізація соціальних проблем — це невід'ємна риса неолібералізму : інтерв'ю з Еріком Оліном Райтом // Спільне. — 2010. — Випуск № 1 «Криміналізація соціальних проблем». — URL : <https://commons.com.ua/uk/erik-olin-rajt-kriminalizatsiya-sotsia/> (дата звернення 05.06.2020).
2. Тараніч А.В. Кризис постиндустриального общества в условиях глобализации / А.В. Тараніч // Шляхи розвитку науки в сучасних кризових умовах : тези доп. І міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції, 28-29 травня 2020 р. — Дніпро, 2020. — Т. 2. — С. 413–416.
3. Тараніч А.В. Феномен постиндустриального общества и основные концепции его развития / А.В. Тараніч // Економіка і організація управління : збірник наукових праць. — Вінниця : ДонНУ імені Василя Стуса, 2017. — Вип. 1 (25). — С. 133–141.
4. Коньшев В. Н. О неореализме Кеннета Уолтса / В. Н. Коньшев // Полис. Политические исследования. — 2004. — № 2. — С. 146–155. — URL : <https://doi.org/10.17976/jpps/2004.02.14> (дата звернення 05.06.2020).
5. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet : доклад Римського клубу 2018. Глава 1: «Устойчивое развитие». — URL : <https://habr.com/ru/company/philtech/blog/354596/> (дата звернення 19.10.2019).
6. Майбутнє без капіталізму: сучасна криза і альтернативи ринковій економіці / [за заг. ред. О.В. Кравчука]. — К. : Центр соціальних і трудових досліджень, 2017. — 183 с.
7. Does Capitalism Have a Future? I. Wallerstein, R. Collins, M. Mann, G. Derluigan, C. Calhoun. Oxford University Press, 2013. 208 p.
8. Брінгольфссон Е. Друга «Епоха Машин»: робота, прогрес та процвітання в часи надзвичайних технологій / Брінгольфссон Е., Макафі Е. — К. : К. Fund, 2016. — 236 с.
9. Величенко С. Капіталізм, бідність і русифікація / Величенко С. — URL : <https://krytyka.com/ua/articles/kapitalizm-bidnist-i-rusyfikatsiya> (дата звернення 28.10.2019).

References

1. Kryminalizatsiia sotsialnykh problem — tse nevidiemna rysa neoliberalizmu : interv'iu z Erikom Olinom Raitom // Spilne. — 2010. — Vypusk № 1 «Kryminalizatsiia sotsialnykh problem». — URL : <https://commons.com.ua/uk/erik-olin-rajt-kriminalizatsiya-sotsia/> (data zvernennia 05.06.2020).
2. Taranich A.V. Krizis postindustrialnogo obshestva v usloviyah globalizatsii / A.V. Taranich // Shlyahi rozvritku nauki v suchasnykh krizovykh umovah : tezi dop. I mizhnarodnoyi naukovooprakichnoyi internet-konferentsiyi, 28-29 travnya 2020 r. — Dnipro, 2020. — T. 2. — S. 413–416.
3. Taranich A.V. Fenomen postindustrialnogo obshestva i osnovnye koncepcii ego rozvitiya / A.V. Taranich // Ekonomika i organizatsiya upravlinnya : zbirnik naukovykh prac. — Vinnicya : DonNU imeni Vasylia Stusa, 2017. — Vip. 1 (25). — S. 133–141.
4. Konyshev V. N. O neorealizme Kenneta Uoltsa / V. N. Konyshev // Polis. Politicheskie issledovaniya. — 2004. — № 2. — S. 146–155. — URL : <https://doi.org/10.17976/jpps/2004.02.14> (data zvernennia 05.06.2020).
5. Come On! Capitalism, Short-termism, Population and the Destruction of the Planet : doklad Rymskoho kluba 2018. Hlava 1: «Ustoichyvoe razvytye». — URL : <https://habr.com/ru/company/philtech/blog/354596/> (data zvernennia 19.10.2019).
6. Maibutnie bez kapitalizmu: suchasna kryza i alternatyvy rynkovii ekonomitsi / [za zah. red O.V. Kravchuka]. — K. : Tsentr sotsialnykh i trudovykh doslidzhen, 2017. — 183 s.
7. Does Capitalism Have a Future? I. Wallerstein, R. Collins, M. Mann, G. Derluigan, C. Calhoun. Oxford University Press, 2013. 208 p.
8. Brinolfsson E. Druha «Epokha Mashyn»: robota, prohres ta protsvitannia v chasy nadzvychainykh tekhnolohii / Brinolfsson E., Makafi E. — K. : K. Fund, 2016. — 236 s.
9. Velychenko S. Kapitalizm, bidnist i rusyfikatsiia / Velychenko S. — URL : <https://krytyka.com/ua/articles/kapitalizm-bidnist-i-rusyfikatsiya> (data zvernennia 28.10.2019).

Надійшла / Paper received: 12.04.2020

Надрукована / Paper Printed : 04.06.2020